

DAVOR MARIJAN

**DJELOVANJE JNA I POBUNJENIH SRBA
U LICU 1990. – 1992. GODINE**

DAVOR MARIJAN
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR 10000 Zagreb

UDK: 94(497.5 Lika)"1990/1992"
Izvorni znanstveni članak
Ur.:2006-12-21

Na temelju izvorne arhivske građe autor obrađuje djelovanje JNA i pobunjenih Srba u Lici od kolovoza 1990. do svibnja 1992. Iako je Lika bila u svim velikosrpskim programima JNA, pobunjeni Srbi u njoj nisu uspjeli realizirati taj cilj i doseći Karlobag, jednu od "graničnih" točki planera iz Beograda.

Ključne riječi: JNA, pobunjeni Srbi, Lika 1990. – 1992.

Politička podloga

S obzirom na miješanu nacionalnu strukturu Like, nije čudno da je na njezinom značajnom dijelu pobuna hrvatskih Srba trajala od 1990. do 1995., odnosno od početaka i kraja nelegalne političko-teritorijalne zajednice koju su njezini tvorcii zvali Srpska autonomna oblast Krajina, odnosno Republika Srpska Krajina. Ova je zajednica nastala nakon krupnih političkih promjena koje su Hrvatsku zahvatile nakon prvih višestranačkih izbora u proljeće 1990. Izbori su bili jedan od izraza raspleta dugogodišnje krize SFRJ i uvod u njezin krvavi raspad. Na izborima u Hrvatskoj je pobijedila Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). U Lici su Srbi bili većina u tri općine: Donjem Lapcu, Gračacu i Korenici. U ovim općinama birači su se podijelili između Srpske demokratske stranke (SDS) i Saveza komunista Hrvatske – Stranke za

demokratske promjene (SKH-SDP). SDS je u Lici pobijedila u Donjem Lapcu i Gračacu, a u Korenici je pobijedio SKH-SDP.¹

Iako je po izbornim rezultatima SDS bila marginalna stranka, ona je relativno brzo postala stranka predvodnica velikog dijela Srba u Hrvatskoj za koje je pobjeda HDZ-a bila ništa drugo do povratak na stanje pred 1941., odnosno povratak ustaštva.² Oštar kurs i protivljenje pobjedničkom HDZ-u SDS je brzo demonstrirala. Skupština općine Knin je 6. lipnja 1990. pokrenula inicijativu za osnivanje Zajednica općina sjeverne Dalmacije i Like u kojima su Srbi bili većinsko stanovništvo.³ Odluku o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, Skupština općine Knin prihvatila je 27. lipnja 1990.⁴ Do 19. prosinca 1990. Zajednici je pristupilo nekoliko općina, među kojima su bile i dvije općine iz Like: Donji Lapac (28. lipnja 1990.) i Gračac (29. lipnja 1990.).⁵ Legitimitet za djelovanje Zajednica je pokušala postići organiziranjem referenduma o srpskoj autonomiji. Referendum je proveden od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. U nekim mjestima je bio javan u nekima tajan. U Lici je proveden na područjima svih općina. Na glasovanje je izašlo 567.317 građana, od kojih se za srpsku autonomiju izjasnilo 567.127, protiv je bilo 144, a nevažećih listova bilo je 46. Izvan teritorija Republike Hrvatske za srpsku autonomiju izjasnilo se 189.422 za, 28 protiv a 14 listića bilo je nevažećih. Temeljem rezultata plebiscita i nemira koji su izbili prilikom povlačenja oružja iz milicijskih stanica, Srpsko nacionalno vijeće je u Srbu 30. rujna 1990. proglasilo srpsku autonomiju. Srpski narod pozvan je da se svim sredstvima odupre "teroru ustašoidne vlasti i zaštiti svoje ljudsko dostojanstvo i svoja građanska i nacionalna prava".⁶ Na temelju rezultata referenduma u Kninu je 21. prosinca 1990. proglašena Srpska autonomna oblast Krajina (SAO Krajina). U njezin sastav su ušle i ličke općine: Gračac, Titova Korenica i Donji Lapac.⁷ Godinu dana kasnije (19. prosinca 1991.) SAO Krajina je postala Republika Srpska Krajina (RSK).⁸

¹ N. BARIĆ, 2005, 61.

² N. BARIĆ, 2005, 62-63.

³ Skupština općine Knin, Klasa: 021-05/90-02/54, Ur. broj: 2136-01-90-1 od 6. 6. 1990., Zaključak. Faksimil u M. DAKIĆ, 1994, 66.

⁴ POA: SO Knin, Kl. 021-05/90-02/68, Ur. br. 2136-01-90-1 od 27. 6. 1990., Odluka o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like.

⁵ Ustavni sud Republike Hrvatske, Br. U-X-2271/2002 od 12. 11. 2002., Izvješće u povodu inicijative Vlade Republike Hrvatske Kl. 004-01/02-02/12, Ur. br. 5030109-02-2 od 10. 10. 2002, *Narodne novine*, 15. 11. 2002, 5229.

⁶ Č. OCIC, 1996, 409.

⁷ N. BARIĆ, 2005, 94.

⁸ "Proglašena Republika Srpska Krajina", *Srpski glas*, Glina, 29. 12. 1991, 1.

U vrijeme kada je u Kninu proglašena SAO Krajina, srpska pobuna u Hrvatskoj je već postojala nekoliko mjeseci. Počela je u Kninu 17. kolovoza nakon najave Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH) da će povući oružje pričuvne policije iz milicijskih stanica u općinama gdje su Srbi bili većina.⁹ U Lici na području Sekretarijata za unutarnje poslove (SUP) Gospić na večer 17. kolovoza zamjećeno je da naoružani građani "vrše osiguranja" oko Donjeg Lapca, Gračaca i Titove Korenice. Načelnik SUP Gospić procijenio je "da u ovoj situaciji neće dolaziti do oružanih sukoba između naoružanih građana i milicije na terenu, a niti oružanih napada na milicijske stanice".¹⁰ U Gračacu je okupljena masa provalila u stanicu milicije u namjeri da uzme oružje što joj nije uspjelo.¹¹ U Donjem Lapcu održan je protesni skup na kojem su zahtijevane ostavke lokalnog načelnika milicije i zapovjednika milicije u Srbu.¹² Zahtjevu za vraćanje naoružanja pričuvnog sastava milicije SUP Gospić udovoljio je 19. kolovoza.¹³ Ovaj čin samo je nakratko smanjio napetosti, što se vidjelo na daljnjem funkcioniranju prometa kroz Liku. Promet na prometnicama po Dalmaciji i Lici, osim na dijelu između Knina i Drniša, ponovno je uspostavljen 19. kolovoza.¹⁴ Na području Gračaca na večer istog dana ponovno je blokirana prometnica prema Kninu, a na punktu prema Zagrebu prijećeno je miniranjem i zarušavanjem prometnice.¹⁵ Sličnih prekida prometa bilo je i kasnije. Na političkoj razini ovo je vodilo prema stvaranju srpske oblasti. Područja na kojima je barikadama i oružjem pokazano nepovjerenje prema hrvatskim vlastima ostala su izvan dosega hrvatskih vlasti koje nisu silom pokušavale zvesti red i mir. Povremenih tenzija je bilo, no ne kao u kolovozu i rujnu. U tom je razdoblju vitalna prometnica Split – Knin – Gračac – Zagreb potpuno opustila i po njoj se vozilo uz osobnu odgovornost. Pored podizanja barikada učestala su i miniranja prometnica i željezničkih pruga u sjevernoj Dalmaciji i Lici.¹⁶

⁹ HDA, UPRH, 21/1990: MUP RH od 19. 8. 1990, Operativno-indikativna informacija o značajnim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (16).

¹⁰ VRH, USMSP: SUP Gospić, Br. 511-04-02-SP-188/90 od 17. 8. 1990.

¹¹ VRH, USMSP: SJS Gračac, Br. 511-04-21-1086/90 od 17. 8. 1990.

¹² VRH, USMSP: SJS D. Lapac, Br. 511-04-11-568/90 od 17. 8. 1990, Izvještaj sa održanog skupa održanog u znak protesta za izuzeto oružje rezervnog sastava.

¹³ VRH, USMSP: SUP Gospić, Br. 511-04-02-SP-188/90 od 19. 8. 1990.

¹⁴ VRH, USMSP: Informativni centar AMSH od 19. 8. 1990, Posebna obavijest.

¹⁵ VRH, USMSP: SJS Gračac, Br. 511-04-21-1006/90 od 19. 8. 1990.

¹⁶ VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-26900/90 od 12. 10. 1990; VRH, USMSP: SJS Gračac, Br. 511-04-21-1177/90 od 13. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-26900/90 od 13. 10. 1990; VRH, USMSP: SJS Obrovac, Br. 511-17-30-1469/90 od 14. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-26900/90 od 15. 10. 1990; VRH, USMSP: SJS Obrovac, Br. 511-17-30-1386/90 od 15. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-

Krajem rujna iz MUP RH-a naređeno je svim sekretarijatima unutarnjih poslova "izuzimanje 60% naoružanja rezervnog sastava iz stanica javne sigurnosti na svom području, a zbog potrebe opremanja povećanog broja aktivnog sastava Službe unutrašnjih poslova".¹⁷ Provedba ove odluke u pojedinim mjestima je izazvala negodovanje, nemire i nasilničko ponašanje koje je kulminiralo provalama u pojedine milicijske stanice i krađom oružja i streljiva. U Gračacu i Titovoj Korenici održani su prosvjedi, a u Donjem Lapcu okupljena masa je provalila u stanicu milicije i otuđila oko 180 komada oružja duge cijevi i pripadajućeg streljiva.¹⁸ Na Banovini je hrvatska milicija primijenila silu i uhitila nekoliko osoba srpske nacionalnosti što je bio povod za proteste i organiziranje skupova potpore. SDS je 2. listopada 1990. u Gospiću održao miting na kojem su članovi glavnog odbora stranke izrazili "spremnost srpskog naroda Like na zajedničku borbu s narodom Banije i Korduna protiv terora i nasilja".¹⁹

Po saznanjima Službe državne sigurnosti RH sredinom listopada na području Banovine i Like osnovani su ratni štabovi u kojima je organizirano stalno dežurstvo. Njihova svrha bila je pravovremen i učinkovit odgovor na eventualni dolazak specijalne milicije, "pravodobna mobilizacija, komandovanje i naoružavanje raspoloživih snaga za obranu 'srpskog teritorija'".²⁰ Policija je nekoliko dana dobivala razne dojave, o naoružanju i pripremama za sukob, čiju autentičnost nije uspjela provjeriti.²¹ Usprkos provali emocija i strasti, prolijevanje krvi je zabilježeno samo 30. rujna na području Donjeg Lapca. Jedan maloljetnik teško se ranio iz pištolja za koji je lokalna Stanica javne sigurnosti

26900/90 od 15. 10. 1990; VRH, USMSP: SJS Knin, Dep. br. 511-13-21-3400/90 od 15. 10. 1990; VRH, USMSP: SJS Knin, Dep. br. 511-13-21-3485/90 od 18. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-29109/90 od 20. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-29113/90 od 20. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-29176/90 od 21. 10. 1990; VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-29344/90 od 23. 10. 1990; *Dossier Knin*, Ministarstvo informiranja 1991.

¹⁷ HDA, UPRH, 22/90: MUP RH od 29. 9. 1990, Operativno-indikativna informacija o značajnijim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (43).

¹⁸ VRH, USMSP: MUP RH, Operativno dežurstvo, Br. 511-01-35-D-26900/90 od 30. 9. 1990; VRH, USMSP: SJS Donji Lapac, Br. 511-04-11-635/1-90 od 30. 9. 1990.

¹⁹ HDA, UPRH, 21/90: MUP RH, SDS, Br. I-1269/156 od 12. 10. 1990, Presjek saznanja o aktivnostima ekstremista u Hrvatskoj na planu poduzimanja akcija usmjerenih na podriivanje i rušenje ustavom utvrđenog poretka (za period od 02. 10. – 11. 10. 1990).

²⁰ HDA, UPRH, 21/90: MUP RH, SDS, Br. I-1389/61 od 22. 10. 1990, Presjek saznanja o aktivnostima ekstremista u Hrvatskoj na planu poduzimanja akcija usmjerenih na podriivanje i rušenje Ustavom utvrđenog poretka za period od 11. do 19. 10. 1990. godine.

²¹ VRH, USMSP: SUP Šibenik, Dep. br. 511-13-02-2914-3/90 od 30. 9. 1990.

(SJS) držala da je "otuđen iz ove stanice na dan 29. 9. 1990."²² Na ovom području, pri pregledu željezničke pruge od Malovana do Otrića 18. listopada je razoružana ophodnja policije iz Gračaca.²³

Krađe oružja iz stanica milicije u rujnu i listopadu 1990. iznijele su na vidjelo podvajanje među milicionarima srpske nacionalnosti. Za MUP RH je velik udarac bila pasivnost dijela milicionara srpske nacionalnosti u ovim napadima uključujući i zapovjednike nekih milicijskih stanica.²⁴ No, zabilježen je slučaj da se Srbi milicionari pokušavaju oduprijeti lokalnom diktatu SDS-ovskih vođa, od kojih je jedan bio i zastupnik u Saboru RH. Početkom listopada u Gračacu su pripadnici milicijske stanice odbili potpisati izjavu s kojom se obvezuju da će odbiti naredbu MUP RH uperenu "protiv srpskog naroda i stanovništva Gračaca, gdje milicija treba biti narodna, a ne režimska".²⁵ Prema podacima Službe državne sigurnosti prikupljenih praćenjem rada SDS i ratnih štabova na područjima s većinskim srpskim stanovništvom, registrirana je njihova ocjena da bi u eventualnom sukobu sa specijalnom milicijom "pojedine stanice milicije branila tek polovina aktivnog operativnog sastava, dok bi se druga polovica sigurno pridružila srpskim ekstremistima".²⁶ Po procjenama Službe državne sigurnosti iz prosinca 1990. policija u Policijskoj upravi Gospić bila je podijeljena po nacionalnoj osnovi. Za većinu policajaca Srba držano je da su prihvatili politiku SDS i ne žele postupati po zakonu i stajalištima Republike Hrvatske. Dio policajaca Srba na rukovodećim položajima (Titova Korenica, Donji Lapac i Gračac) do tada se uspijevao othrvati pritiscima Srpske demokratske stranke.²⁷

To nije bila dugoročna pojava, jer je pritisak sredine bio prejak, pa su početkom 1991. pobunjeni Srbi osnovali svoju miliciju kao prvu oružanu

²² VRH, USMSP: SJS Donji Lapac, Br. 511-04-11-1153/90 od 30. 9. 1990, Obavjest o događaju.

²³ VRH, USMSP: SJS Gračac, Br. 511-04-21-KU-91-90 od 19. 10. 1990.

²⁴ HDA, UPRH, 22/90: MUP RH od 29. 9. 1990, Operativno-indikativna informacija o značajnijim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (43); HDA, UPRH, 20/90: Izvještaj sastavljen dana 8. 10. 1990, a u vezi dobivenih novih informacija dana 6. i 7. 10. 1990. vezanih za banditsko-četničke nemire u Glini.

²⁵ HDA, UPRH, 21/90: MUP RH, SDS, Br. I-1269/156 od 12. 10. 1990, Presjek saznanja o aktivnostima ekstremista u Hrvatskoj na planu poduzimanja akcija usmjerenih na podriivanje i rušenje ustavom utvrđenog poretka (za period od 02. 10. – 11. 10. 1990..

²⁶ HDA, UPRH, 21/90: MUP RH, SDS, Br. I-1389/61 od 22. 10. 1990, Presjek saznanja o aktivnostima ekstremista u Hrvatskoj na planu poduzimanja akcija usmjerenih na podriivanje i rušenje ustavom utvrđenog poretka za period od 11. do 19. 10. 1990. godine.

²⁷ HDA, UPRH, 21/90: MUP RH, SDS, Br. 1389/82 od 11. 12. 1990, Aktivnost ekstremista s područja Gospića usmjerena na podriivanje i rušenje Ustavnog uređenja Republike Hrvatske.

formaciju u Krajini. Ona je nastala iz postojećih snaga milicije i policije na područjima u kojima su Srbi bili većina. Po svom vođi inspektor Mili Martiću često je nazivana Martićeva milicija. Osnovana je 4. siječnja kao autonomni Sekretarijat za unutarnje poslove SAO Krajine koji se sastojao od stanica milicije: Benkovac, Donji Lapac, Dvor na Uni, Glina, Gračac, Kostajnica, Knin, Obrovac, Titova Korenica i Vojnić.²⁸ Iz Knina je 9. siječnja 1991. poslana brzopjavka Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske da su rukovodstva policijskih stanica Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Obrovac i Titova Korenica dogovorili osnivanje Sekretarijata unutarnjih poslova Knin i stanica javne sigurnosti. S time je prestala ingerencija policijskih uprava Šibenik, Zadar i Gospić prema policijskim stanicama s njihovog područja, a SUP Knin je zadužen za "koordinaciju rada s Ministarstvom unutarnjih poslova".²⁹

U proljeće 1991. Martićeva milicija je počela "izvoz" pobune na područja s većinskim ili sa značajnim postotkom srpskog stanovništva. Uspjeh nije bio velik, no i on je zabilježen zbog blagonaklonog stajališta JNA koja je u ljeto 1991. postala glavni nositelj ove politike.

Organizacija JNA u Lici

Organizacija JNA na području Like od 1945. do 1990. godine mijenjala se često, sukladno općim organizacijskim promjenama u JNA. Lika je konstantno bila u sastavu strategijske skupine čije je zapovjedništvo bilo u Zagrebu. Ova skupina je nekoliko puta mijenjala ime, a od 1968. do 1988. zvala se Peta armija JNA. Kao i ostale armije u JNA, 5. armija se sastojala od niza manjih ili većih postrojba, konkretno, sredinom 1980-ih sastojala se od jedne operativne grupe, tri divizije kopnene vojske, tri tehničke baze, tri intendantske baze, četiri lake divizije, oklopne brigade, motorizirane brigade, mješovite protuoklopne artiljerijske brigade, mješovitog protuoklopnog artiljerijskog puka, mješovitog artiljerijskog puka, srednjeg samohodnog raketnog puka protuzračne obrane (PZO), lakog artiljerijskog puka PZO, inženjerijskog puka, puka veze, bataljuna vojne policije, bataljuna za elektronsko izviđanje, bataljuna ABHO, dva intendantska bataljuna, automobilskog bataljuna, dva granična odsjeka, dva pontonirska bataljuna, dva nastavna centra, sanitetskog odreda, automobilskog nastavnog centra i

²⁸ VRH, USMSP: RH, SAO Krajina, Izvršno vijeće, Br. 01/91 od 5. 1. 1991, Obavijest o formiranju Sekretarijata za unutrašnje poslove Srpske autonomne oblasti – Krajine.

²⁹ HDA, UPRH, 151/91: MUP RH od 10. 1. 1991, Operativno-indikativna informacija o značajnijim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (104).

nekoliko manjih postrojba i ustanova. Krajem 1980-tih JNA je promijenila organizaciju i osnovala vojne oblasti koje su se sastojale od korpusa i jedne do dvije divizije. Od 5. armije i 9. armije osnovana je 5. vojna oblast, odnosno Sjeverozapadno vojište sa sjedištem u Zagrebu. Preostali i veći dio teritorija Hrvatske bio je podijeljen između 1. vojne oblasti i Vojnopomorske oblasti. Prva vojna oblast sa sjedištem u Beogradu obuhvaćala je Slavoniju, a Vojnopomorska oblast sa sjedištem u Splitu jadransko priobalje i sjevernu Dalmaciju. Peta vojna oblast je obuhvaćala Sloveniju, sjeverozapadnu Hrvatsku, dio Istre s Gorskim kotarom, Liku, Kordun i Banovinu. U 1988. godini na tom su području ustrojena četiri korpusa, od kojih su dva bila u Hrvatskoj. Sjeverni dio Istre i Hrvatskog primorja bilo je područje 13. korpusa sa sjedištem u Rijeci. Sjeverozapadna Hrvatska bila je područje 32. korpusa sa sjedištem u Varaždinu. Veći dio Korduna i Like bio je područje 6. proleterske pješačke divizije sa sjedištem u Karlovcu.³⁰ S obzirom na mirnodopski sustav organizacije JNA, najznačajnija postrojba u Lici bio je 10. proleterski pješački puk čije je sjedište bilo u Gospiću. Puk je bio ustrojbeni dio 6. proleterske pješačke divizije. Ova je divizija bila mirnodopska sljedbenica ratne partizanske 6. proleterske narodnooslobodilačke udarne divizije *Nikola Tesla*.³¹ U 1980-im godinama divizija je imala B klasifikaciju, što je značilo popunjenost stalnim i ročnim sastavom od 15 do 60 posto u odnosu na ratnu formaciju.³² Divizija je postojala do sredine 1990. kada je rasformirana, a njezine postrojbe podijeljene između Riječkog i novoosnovanog Zagrebačkog korpusa. Riječki korpus dobio je pješački i motorizirani dio divizije. Od 9. i 10. proleterskog pješačkog puka ustrojena je 236. proleterska motorizirana brigada R klasifikacije sa sjedištem u Gospiću.³³ U Gospiću je bilo i sjedište 35. partizanske divizije i njezine 1. partizanske brigade. Ostale snage JNA u Lici bile su: 653. nastavni centar u Otočcu i dijelovi (uglavnom skladišta) 944. pozadinske baze iz Karlovca.³⁴

³⁰ D. MARIJAN, 2002, 2-3.

³¹ Izraz "proleterska" u nazivu postrojbi označava da je riječ o nastavku tradicije neke od partizanskih proleterskih postrojbi iz Drugoga svjetskog rata. Ratni put ove divizije kod Đ. ORLOVIĆ, 1990.

³² SVA MORH, Komanda 5. armije, DT br. 19-5 od 23. 12. 1980, Kriteriji za mirnodopsku klasifikaciju.

³³ SVA MORH, K-da 5. VO: SSNO, GŠ OS SFRJ, I uprava, DT br. 56-1 od 13. 7. 1989, Pregled organizacijsko-formacijskih promena vojišnih i pozadinskih jedinica i ustanova.

³⁴ SVA MORH, Komanda 5. VO, DT br. 2-14 od 24. 1. 1991, Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana *JEDINSTVO-2 i 3*, u 1990. godini.

"Tampon zone" u Lici

Od pobjede HDZ u Hrvatskoj, JNA je živjela u stanju čestog dizanja bojne spremnosti. HDZ je bila politička snaga koju JNA nije željela prihvatiti. Za nju je HDZ bila stranka sljedbenica mračnih razdoblja hrvatske povijesti u XX. stoljeću, napose ustaštva.³⁵ HDZ je bio neprijatelj s kojim se nije imalo što dogovarati, pa se sukob nije mogao izbjeći. Stoga se JNA u svibnju i lipnju 1990. pripremila za brz rasplet događaja, čiji je cilj bez sumnje bilo uklanjanje Tuđmana i HDZ-a.³⁶ Do kraja 1990. odnos Hrvatske i JNA na najvišoj političkoj, odnosno vojnoj razini uglavnom nije ni postojao. Komuniciralo se, doduše rijetko, preko predstavnika u saveznim institucijama, uglavnom oko pitanja budućeg uređenja (kon)federalne države i pitanjima obrane.

U 1991. godinu JNA je ušla krajnje oštro otvarajući aferu s tajnim naoružavanjem Hrvatske koja je gotovo dovela do rata. Ubrzo po tom, 2. ožujka 1991. u Pakracu je došlo do prve izmjene vatre između JNA i hrvatske policije. Incident u Pakracu značajan je i zbog prve primjene taktike JNA koja je postala poznata kao "tampon zona". Riječ je o postupku izvedenom iz naputka o ponašanju JNA u izvanrednim prilikama. Izvanredne prilike su bile eufemizam za kontrarevoluciju. JNA je 1989. u nemirima na Kosovu demonstrirala način ponašanja u izvanrednim prilikama. Najkraće rečeno, demonstrirala je silu.³⁷ Zbog pobune Srba u Hrvatskoj promijenila je ponašanje u izvanrednim prilikama u koje je uvela novu zadaću – sprječavanje građanskog rata.³⁸ U Pakracu je demonstrirala ovu ulogu za koju se pozivala na Ustav SFRJ.³⁹ U medijima je "tampon" zona objašnjena kao područje razdvajanja sukobljenih strana, no stvarna je zadaća "tampon" zona bilo sprječavanje uspostave ustavnog poretka Republike Hrvatske. Mjesec dana kasnije JNA je i u Lici postavila "tampon zonu".

Nakon neuspješnog pokušaja u Pakracu i mjesec dana mirovanja, pobunjeni Srbi su krajem ožujka povukli novi potez, stavili su pod nadzor

³⁵ *Savez komunista Jugoslavije i tendencije političkog pluralizma*, Poverljivo; Ivan BARIČEVIĆ, Rušilački talasi širenja nacionalizma i osporavanja Tita, *Narodna armija*, 17. 5. 1990, 6.

³⁶ D. MARIJAN, 2002b, 3-6.

³⁷ D. MARIJAN, 2002a, 359, 364.

³⁸ *Upotreba oružanih snaga SFRJ u vanrednim prilikama*, Centar Visokih vojnih škola OS "Maršal Tito", Institut za strategijska istraživanja, Beograd 1990, 99-101.

³⁹ *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990-1991 godine*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2002, 239-240: Izlaganje admirala Stane Broveta, zamjenika saveznog sekretara za narodnu obranu na sednici odbora za narodnu odbranu Skupštine SFRJ od 5. 3. 1991.

Plitvice, poznato turističko odredište između Like i Korduna. Intervenirala je specijalna postrojba MUP-a RH i stavila Plitvice pod svoj nadzor. Nakon osam mjeseci krize u jednom okršaju su pale prve žrtve na obje strane. Poginuo je hrvatski policajac Josip Jović i srpski pobunjenik Rajko Vukadinović.⁴⁰ Dalje uredovanje hrvatske policije spriječio je dolazak oklopnih postrojbi JNA iz 5. i 1. vojne oblasti 1. travnja na temelju odluke Predsjedništva SFRJ od 31. ožujka.⁴¹ Na stvaranju tampon zone oko Plitvica i šireg područja Like i Korduna Armija je angažirala bataljun 6. brdske brigade iz Delnica, oklopni bataljun 329. oklopne i brigade iz Banja Luke, izvidničku četvu i mehanizirani bataljun 4. oklopne brigade iz Jastrebarskog i Karlovaca, divizion 306. lakog artiljerijskog puka PZO iz Zagreb, četvu veze iz 367. puka veze iz Samobora, četvu 13. bataljuna Vojne policije iz Rijeke i bateriju protuzračnih topova iz 13. proleterske motorizirane brigade, također iz Rijeke. Na Plitvicama je uspostavljeno i istaknuto zapovjedno mjesto Komande 5. vojne oblasti iz Zagreba.⁴²

Snage na Plitvicama bile su dio šireg angažmana JNA koji je od Krajine stvorio ogromnu "tampon zonu". Postrojbe Vojnopomorske i 5. vojne oblasti početkom travnja zatvorile su prometnice koje su vodile u pobunjena područja u sjevernoj Dalmaciji i Lici. Glavni udjel u zadaći Vojnopomorske oblasti dobio je Kninski korpus. Zadaća korpusa bila je da u sukladnom djelovanju sa snagama Šibenskog vojnopomorskog sektora i 5. vojne oblasti spriječi "prodor snaga MUP-a na pravcima koji iz šireg rejona Zadra, Biograda na moru, Šibenika, Splita i Sinja izvode ka Kninu, Benkovcu i Obrovcu". Obrana je postavljena na katastarskim granicama općina s težištem na obrani Knina i Benkovca. Zadaća Šibenskog vojnopomorskog sektora bila je obrana objekata i područja u svojem pojasu nadležnosti. Zadaća 5. vojne oblasti bila je da u području Gračaca i sela Otrića "brani posjednute rejone i kontroliše pravce koji preko Ličke visije izvode u rejon Gračac, Obrovac i Knin".⁴³ Za provedbu ove zapovijedi u Gračac je 5. travnja stigla baterija od devet oklopnih bojnih vozila koja su razmještena u Gračacu na raskrižju prometnice prema Kninu. Na

⁴⁰ I. PERIĆ, 1995, 84-85; N. BARIĆ, 2005, 116.

⁴¹ VSA MORH: K-da 5. VO, Pov. br. 25/168-164 od 2. 4. 1991, Informacija; VSA MORH: K-da 5. VO, Pov. br. 25/296-15 od 4. 4. 1991, Informacija o aktivnostima jedinica angažovanih na zadacima na Plitvicama.

⁴² SVA MORH, K-da 5. VO: Načelnik organa ARJ PVO 5. VO od 13. 5. 1991, Kontrola poduzetih mjera b/g u 306. lap PVO; VSA MORH: K-da 5. VO, Str. pov. br. 10/43-428 od 17. 5. 1991, Sprečavanje nastajanja vanrednih događaja; SVA MORH, K-da 5. VO: Komanda 367. puka veze, Pov. br. 37-146/2 od 6. 6. 1991, Izvješće.

⁴³ VSA MORH: Komanda 9. korpusa, DT. 1-4 od 5. 4. 1991, Zapovest za odbranu Op. br. 1.

zahtjev srpskog stanovništvo koje je držalo da je postrojba smještena na pogrešnom mjestu "kao blokadu povlačenja prema Kninu" u mjestu "gde ne pretili nikakva opasnost iz Knina", postrojba je nakon tri dana premještena u vojno skladište u Svetom Roku.⁴⁴ S obzirom da su postrojbe 5. vojne oblasti na području Plitvica postavile "tampon" zonu, s tim je cijela Kninska krajina i područje Like s većinskim srpskim pučanstvom dobilo "čuvara" koji je sprječavao djelovanje postrojbi MUP-a Republike Hrvatske i omogućavao daljnji razvoj i ustrojavanje paravlasti pobunjenih Srba. Ulazak hrvatske policije na to područje Armija nije dopuštala. Slična mjera važila je i za pobunjene Srbe što ih nije zadovoljilo.⁴⁵

SDS je 2. svibnja poduzela "marš mira" prema Plitvicama. Održala je miting u području Jezerce – Prijeboj jugoistočno od Plitvica nakon kojeg se dio skupine predvođen Vojislavom Šešeljom i Milanom Babićem pokušao probiti do Plitvica sa zahtjevom da se hrvatska policija povuče s Plitvičkih jezera. Armija je spriječila vjerojatni sukob pa se skupina povukla u Titovu Korenicu.⁴⁶

Nakon sukoba u Slavoniji i Dalmaciji (Borovo Selo i Split) Predsjedništvo SFRJ je usvojilo niz mjera koje su trebale smiriti stanje u Hrvatskoj. Jedna od njih bila je odluka da se prekine "kretanje oružanih formacija i naoružanih građana u kriznim žarištima, izuzev legalnih organa unutrašnjih poslova, a između područja sa pretežno srpskim stanovništvom i ostalih delova Hrvatske, u oba pravca, svih naoružanih formacija i grupa, izuzev jedinica JNA i SSUP".⁴⁷ Odluka je bila sukladna postupanju Armije, SUP SAO Krajine i MUP RH tretirani su na isti način, s tim da se snagama SUP-a Knin nije smjelo dopustiti kretanje "na teritoriji ostalih opština tzv. SAO Krajine". Mjere su trebale jamčiti održanje postojećeg stanja.⁴⁸

Do početka lipnja postrojbe 5. vojne oblasti u Hrvatskoj, koje su angažirane na provedbi Odluke Predsjedništva SFRJ, uglavnom nisu imale

⁴⁴ VSA MORH: Vojna pošta br. 9595 Sveti Rok (Gospić), Pov. br. 684-1 od 12. 12. 1991, Izveštaj.

⁴⁵ POA: Komanda RV i PVO, Odeljenje bezbednosti, SP br. 4-165 od 16. 5. 1991, Informacija UB SSNO.

⁴⁶ VSA MORH: Komanda 5. VO, Pov. br. 25/295-35 od 3. 5. 1991, Informacija o nekim pojavama tokom proteklih dana; VSA MORH: Komanda 5. VO, Pov. br. 25/295-36 od 4. 5. 1991.

⁴⁷ VSA MORH: VP 5027 Zagreb, Int. br. 25/169-60 od 9. 5. 1991, Saopćenja sa sjednica SIV-a i Predsjedništva SFRJ.

⁴⁸ SVA MORH, K-da 5. VO, Pov. br. 09/75-182/1991: SSNO, GŠ OS SFRJ, I uprava, Pov. br. 881-1 od 16. 5. 1991, Izvod iz Plana angažovanja JNA u realizaciji Odluke Predsedništva SFRJ od 9. 5. 1991.

potreba za sprječavanjem "pokreta snaga MUP-a kao i drugih nelegalnih oružanih formacija".⁴⁹ To se dogodilo tek 11. lipnja kod Udbine i Gračaca gdje su snage 5. vojne oblasti blokirale dio snaga Martićeve milicije zbog čega je gotovo izbio sukob između njih. Bio je to očito iznuđena (recipročna) mjera JNA jer je u isto vrijeme blokirala skupinu od oko 40 hrvatskih MUP-ovaca na prijevoju Ljubovo. Stoga je Armija tražila od Martića da povuče svoje snage "da ne bi morali i njega blokirati i prisilno udaljiti iz rejona Udbine". Martić je na koncu popustio traženju Komande Kninskog korpusa i povukao svoje snage u bazu.⁵⁰

Približavanje 25. lipnja 1991. dana kad je Hrvatska proglašavala suverenitet pratio je osjetni rast narušavanja javnog reda i mira. Na etnički miješanim područjima bilježen je porast nasilja, pljački, prijetnji, otvaranja vatri i neovlaštenog nadzora prometa. Dne 22. lipnja 1991. oteta su tri policajca na cesti Gospić – Gračac.⁵¹ U toku 27. i 28. lipnja zabilježena je serija napada na policiju, među kojima i na području općine Gospić. U Mogoriću kod Gospića tri radnika *Elektrolike* uhićena su dok su otklanjali kvar na dalekovodu.⁵²

Iako je većina postrojba JNA živjela i djelovala u otežanim sigurnosnim i životnim uvjetima, do sukoba u Sloveniji incidenti između Armije i hrvatskih snaga uglavnom su imali lokalni značaj. U vrijeme sukoba u Sloveniji provedena je djelomična mobilizacija JNA u Kninskom i Riječkom korpusu na području s većim postotkom srpskog stanovništva u sjevernoj Dalmaciji i dijelu Like. Za snage s područja 5. vojne oblasti postoji naredba Komande Riječkom korpusu od 2. srpnja da mobilizira dva bataljuna na području Like. Bataljune je trebalo mobilizirati iz 236. proleterske motorizirane brigade i 35. partizanske divizije čija su zapovjedništva bila u Gospiću.⁵³

⁴⁹ SVA MORH: Komanda 580. mabr, Pov. br. 50-449 od 6. 6. 1991, Realizacija naređenja, izveštaj; VSA MORH: Komanda 288. mpoabr, Pov. br. 09/75-188 od 6. 6. 1991; SVA MORH, K-da 5. VO: Komanda 32. korpusa, Pov. br. 208-3 od 6. 6. 1991, Izveštaj o realizaciji Naređenja Pov. br. 09/75-181; VSA MORH: Komanda 10. korpusa, Pov. br. 03/15-159 od 6. 6. 1991, Vanredni izveštaj; VSA MORH: Komanda 13. korpusa, Str. pov. br. 24/93 od 6. 6. 1991, Vanredni izveštaj.

⁵⁰ VSA MORH, Dnevnik Organa bezbednosti Komande 9. korpusa, zabilješke za 11. 6. 1991.

⁵¹ SVA MORH, GSHV: MUP RH od 26. 6. 1991, Operativno-indikativna informacija o značajnim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (228).

⁵² SVA MORH, GSHV: RH, MUP od 28. 6. 1991, Operativno-indikativna informacija o značajnim sigurnosnim saznanjima, pojavama i događajima (231).

⁵³ SVA MORH, K-da 35. partd, Str. pov. br. 20-195/1991: Komanda 13. korpusa, Str. pov. br. 80-98 od 2. 7. 1991, Mobilizacija ratnih jedinica, naređenje. Naredba nosi nadnevak od 2.

Stanje se pogoršavalo sukladno dogovoru od 5. srpnja između JNA i Srbije u Beogradu. Srpski čelnici Slobodan Milošević i Borisav Jović od generala Veljka Kadijevića su zatražili i dobili obećanje da će u nekoliko slijedećih dana Armija koncentrirati glavne snage na crti: "Karlovac – Plitvice na zapadu; Baranja, Osijek, Vinkovci – Sava na istoku i Neretva na jugu", te tako razmjestiti snage na svim područjima "gde žive Srbi".⁵⁴ Do sredine srpnja Kadijević je nekoliko puta promijenio mišljenje, davao nove prijedloge, a onda je na kraju srpnja "jasno i definitivno" i daleko od nadležnih institucija, izvijestio je Miloševića i Jovića da se JNA "transformiše u vojsku onih koji žele da ostanu u Jugoslaviji, a najmanje je: Srbija, srpski narod plus Crna Gora. Na ovim principima se povlači na teritorije i menja rukovodstva".⁵⁵

U srpnju su počeli postupni sukobi između hrvatskih snaga i pobunjenih Srba kojima se sve češće pridruživala JNA. U tome Lika nije bila izuzetak. Prvog srpnja JNA je blokirala policijsku postaju Plitvice, a kao razlog navedena je tvrdnja da su "njihova dva oficira od strane MUP-a oteta i pritvorena".⁵⁶ Nekoliko dana kasnije (6. srpnja) na području Gospića iz zasjede su napadnuti pripadnici ZNG-a kojom prilikom su dvojica poginula, a dvojica su ranjena.⁵⁷ Najveći sukobi bili su u širem području Gospića oko važnog prijevoja Ljubova na prometnici Gospić – Titova Korenica koji su držale hrvatske snage, a pobunjeni Srbi i JNA pokušavali ga oteti. U povremenim borbama poginulo je nekoliko pripadnika hrvatskih snaga, koje su se pod rastućim pritiskom u noći 28./29. srpnja povukle s Ljubova.⁵⁸ Na ostalom području Like nesigurno je bilo područje Otočca, na kojem su pripadnici Martićeve milicije izazvali nekoliko manjih incidenata.⁵⁹

Do kraja kolovoza glavna aktivnost JNA u Lici bila je dovođenje i

lipnja 1991. što nije točno a što se vidi iz njezina teksta i vremena prijema u Komandi 35. partizanske divizije - 2. srpnja u 15,30.

⁵⁴ B. JOVIĆ, 1996, 349-350.

⁵⁵ B. JOVIĆ, 1996, 364-367.

⁵⁶ SVA MORH, GSHV: MUP, PU Gospić, Policijska stanica Plitvice od 1. 7. 1991.

⁵⁷ SVA MORH, GSHV: MUP, Policijska uprava Zagreb, Odjel za suzbijanje kriminaliteta, Br. 511-18-12/4-2360/91 od 10. 7. 1991.

⁵⁸ SVA MORH, GSHV: Kratki zbirni izvještaj o djelovanju 2/3. 7. 1991. godine; SVA MORH, GSHV: Zapovjedništvo ZNG od 8. 7. 1991, Izvješće o borbenim djelovanjima na području Republike Hrvatske u vremenu od 3-8. 7. 1991; SVA MORH, GSHV: Zapovjedništvo ZNG od 29. 7. 1991, Dnevni izvještaj o operativno-taktičkoj situaciji na dan 29. 07. 1991. godine.

⁵⁹ SVA MORH, GSHV: Republički centar za obavještavanje, Kl. 811-02/91-01-01, Ur. br. 512-03-12/91-134 od 10. 7. 1991, Dnevna informacija; SVA MORH, GSHV: Zapovjedništvo ZNG od 28. 7. 1991, Dnevno taktičko-operativno izvješće za vrijeme od 00.00 sati 27. 07. 1991. do 17.00 sati 28. 07. 91.

razmještaj novih snaga jer su mirnodopske bile nedostatne za očekivani sukob. Početkom kolovoza Komanda 5. vojne oblasti je premjestila mehaniziranu četvu 4. oklopne brigade iz Ljubova u Lički Osik "radi obezbeđenja kriznog područja u rejonu Lički Osik, Široka Kula, Perušić", a s Plitvica je dovela baterija protuzračnih dvocijevnih topova 30 mm 306. lakog artiljerijskog puka PZO i vod vojne policije Zagrebačkog korpusa.⁶⁰ S ovime je poboljšana položaj garnizona u Gospiću u kojem je bila 236. proleterska motorizirana brigada jačine čete i dio mehaniziranog bataljuna 4. oklopne brigade.⁶¹ Početkom kolovoza Komande 5. vojne oblasti naredila je tajnu mobilizaciju manjih dijelova 35. partizanske divizije u Titovoj Korenici, Donjem Lapcu i Gračacu.⁶²

Otvoreni sukobi počeli su krajem kolovoza napadom milicije Krajine na policijsku postaju na Plitvicama koju su zauzeli 30. kolovoza. Postrojba hrvatske policije predala se Armiji.⁶³ Glavni napor pobunjenih Srba prebačen je tada na Gospić u koji se 31. kolovoza iz Ličkog Osika povukao pričuvni sastav ZNG.⁶⁴ Napadi pobunjenih Srba, četnika iz Srbije i JNA na grad nisu uspjeli.⁶⁵

Ova i slična događanja dovela su do hrvatskog odgovora, blokade i napada na vojarne JNA. Osvajanje vojarni JNA u Perušiću, Gospiću i Otočcu sredinom rujna ujednačila je odnos snaga zbog ratnog plijena koji su zarobile hrvatske snage.⁶⁶ Srpske snage prešle su u obranu, i povukle se iz istočnih dijelova Gospića na položaje "na 8 km ispred Metka".⁶⁷ JNA i pobunjeni Srbi uspjeli su obraniti veliko vojno skladište u Svetom Roku za čiju je zaštitu Glavni Štab TO SAO Krajine uputio 23. rujna bataljun pješništva i oklopni

⁶⁰ VSA MORH, K-da 9. K, Str. pov. br. 515-9/1991: Komanda 5. VO, OC, Str. pov. br. 10/43-785 od 4. 8. 1991.

⁶¹ SVA MORH, Komanda 236. pmtbr, Str. pov. br. 246-3 od 12. 8. 1991, Redovni izvještaj.

⁶² SVA MORH, Komanda 35. partd, Str. pov. br. 80-100/3 od 5. 8. 1991, Naredenje za izvršenje mobilizacije RJ 3423/5-29.

⁶³ U dnevnim izvješćima Glavnog štaba TO SAO Krajine ima nekoliko proturječnih opisa sukoba i više nadnevaka predaje hrvatske policije. VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 190/2 od 29. 8. 1991, Izvještaj; VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 190/3 od 30. 8. 1991, Izvještaj; VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 215/1 od 1. 9. 1991, Izvještaj; VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 215/2 od 2. 9. 1991, Izvještaj.

⁶⁴ SVA MORH, GSHV: Načelnik smjene u OC Zapovjedništva ZNG na dan 01/08. 1991. god., Izvješće.

⁶⁵ VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 215/2 od 2. 9. 1991, Izvještaj; VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 239/2 od 7. 9. 1991, Izvještaj; R. ČUBRILO, 2002, 50-51.

⁶⁶ D. NAJMAN – M. DUJIĆ – I. POSILOVIĆ, 2004, 160-171.

⁶⁷ VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 301/2 od 22. 9. 1991, Izvještaj.

vlak.⁶⁸

Vojna organizacija pobunjenih Srba

Od siječnja do srpnja 1991. glavna snaga pobunjenih Srba u Hrvatskoj bila je Martićeva milicija. U srpnju je proglašeno ratno stanje u općinama koje su nadzirali pobunjeni Srbi, nakon čega je počelo organiziranje vojne sile.⁶⁹ Ona se temeljila na prostornoj strukturi (snage vezane za područje na kojima su mobilizirane) Teritorijalne obrane Republike Hrvatske, što znači da je u početnoj fazi djelovanja najviša zapovjedna struktura bila općinski štab TO. U kolovozu su Štabu TO Krajine podređeni općinski štabovi, između ostalih i štabovi u Gračacu, Donjem Lapcu i Titovoj Korenici.⁷⁰ U drugoj polovici kolovoza ustrojene su operativne zone Teritorijalne obrane SAO Krajine. Na području sjeverne Dalmacije ustrojena je 1. operativna zona (Dalmatinsko-Lička) za područje općina Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac i Korenicu. Ova zona je bila izravno pod zapovjedništvom Glavnog štaba TO SAO Krajine.⁷¹ Formacija štabova i postrojbi Teritorijalne obrane propisana je 21. kolovoza 1991. Teritorijalna obrana organizirala se u štabove, odrede, čete i vodove. Popunjavana je po teritorijalnom principu. Brojni raspored vojnih obveznika i materijalnih sredstava iz popisa utvrđivali su zapovjednici TO općina.⁷² Početkom 1992. u prostornoj strukturi TO u Lici bilo je angažirano 2620 ljudi od ukupno 7078 ljudi angažiranih u svim vojnim strukturama.⁷³

U kasnijoj fazi razvoja na području Like nije bilo značajnijeg organiziranja postrojbi TO jer je većina vojnih obveznika unovačena od JNA. Izuzetak je bilo područje općine Gračac gdje je osnovana 1. brigada TO. Sve su ove snage bile pod zapovjedanjem JNA, bilo Komande Treće operativne grupe, bilo Komande Kninskog korpusa.⁷⁴

Valja napomenuti da je i 1. brigade TO krajem godine uvedena u organizacijsko-formacijski sastav JNA. Na osnovi naredbe saveznog sekretara

⁶⁸ VSA MORH: SAO Krajina, Glavni Štab TO SAOK, Pov. br. 301/4 od 24. 9. 1991, Izvješčaj.

⁶⁹ POA: Predsjednik Vlade / Ministar odbrane, Br. 142/91-3 od 11. 7. 1991, Naredba.

⁷⁰ POA: SFRJ, SAO Krajina, Vlada SAO Krajine, Predsjednik, Br. 179/91-1 od 8. 8. 1991, Naredba.

⁷¹ POA: SFRJ, SAO Krajina, Vlada SAO Krajine, Predsjednik, Str. pov. br. 189/91-1 od 20. 8. 1991, Naredba.

⁷² POA: SFRJ, SAO Krajina, Štab teritorijalne odbrane, Str. pov. br. 194/91-1 od 21. 8. 1991, Propis formacija štabova i jedinica Teritorijalne odbrane opština SAO Krajine.

⁷³ VSA MORH: Štab TI II OZ Lika, Br. 36 od 18. 1. 1992, Pregled štabova i jedinica TO u II OZ – Lika.

⁷⁴ VSA MORH: Štab TO SAOK, Str. pov. br. 48/91-1 od 11. 11. 1991, Naređenje.

za narodnu obranu od 15. studenoga, Komanda Kninskog korpusa je 25. studenoga 1991. naredila aktiviranje ugašene 316. motorizirane brigade. Sveti Rok je određen za lokaciju i mobilizacijsko mjesto Komande i glavine brigade, Gračac za dva bataljuna, a Donji Lapac za jedan bataljun. Osnova za ustroj bila je 1. brigada TO SAO Krajine i bataljun TO Otočac.⁷⁵ Planirano je i ustrojavanje nove 1. brigade TO pa je u prosincu bilo nužno razdvajanje 316. motorizirane i 1. brigade TO, jer je 316. brigada funkcionirala "na papiru a ne i stvarno". S obzirom da ljudstvo nije prihvatilo "da bude u jedinici koja ima oznaku jedinice sa teritorije opštine Sinj", 316. motorizirana brigada je 17. prosinca preimenovana u 1. motoriziranu brigadu.⁷⁶ Funkcioniranje 1. motorizirane brigade počelo je tek nakon toga.⁷⁷

Promjene u organizaciji JNA tijekom 1991. godine

Nakon predaje snaga JNA u Gospiću u drugoj polovici rujna raspala se mirnodopska organizacija JNA u Lici, a na južnom dijelu Korduna gotovo da je i nije bilo. Od Karlovca do Knina samo je na vojnom poligonu kod Slunja bilo ratno zapovjedno mjesto Komande 5. vojne oblasti s manjim postrojbama zaduženim za osiguranje i potporu. Jedina jača snaga bila je u području Plitvica: dva oklopna bataljuna i skupina raznorodnih snaga ekvivalenta bataljuna. Krajem rujna iz Banjalučkog korpusa dovedena je partizanska brigada iz Prijedora koja se u listopadu raspala a da nije uopće uporabljena u borbi.⁷⁸ Slijedio je niz improvizacija oko osnivanja privremenih sastava, što je bila temeljna značajka JNA u Lici i dijelu Korduna sa Slunjom i Plaškim.

Do druge polovice studenog snagama JNA i TO u Lici i južnom Kordunu zapovijedala je izdvojena skupina Komande Riječkog korpusa na Plitvicama.⁷⁹ Tada je zamijenjeno s Komandom Operativne grupe-3 (OG-3) čiji je ustroj Komanda 5. vojne oblasti naredila 10. studenog. OG-3 je bila nadležna za područje Plitvice – Slunj – Ogulin – Otočac – Gospić – Sveti Rok – Udbina. U njezin su sastav ušle: Druga taktička grupa (TG-2), Druga operativna zona TO SAO Krajine, 5. partizanska brigada, haubički divizion 102. mješovite protuoklopne artiljerijske brigade, 1. oklopni bataljun 329.

⁷⁵ VSA MORH: Naredba Str. pov. br. 45-261 komandanta 9. korpusa od 25. 11. 1991, Organizacijsko formacijske promene u JNA - 9. korpusu.

⁷⁶ VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 803-1 od 17. 12. 1991, Organizacijsko formacijske promene u 9. K, Naredenje; VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 810-1 od 19. 12. 1991, Izveštaj o izvršenoj kontroli i obilasku 316. mtbr.

⁷⁷ VSA MORH: Komanda 1. mtbr, Pov. br. 62/1-91 od 19. 12. 1991, Izveštaj.

⁷⁸ VSA MORH: Radna bilježnica N.N., zabilješka od 29. 9. 1991.

⁷⁹ VSA MORH: Komanda 13. K - IKM od 7. 11. 1991, Zapovest za napad Op. br. 2.

oklopne brigade, mehanizirani bataljun 4. oklopne brigade, 6. lička divizija i ostale postrojbe JNA i TO u njenom pojasu nadležnosti. Za zapovjednika je određen general-potpukovnik Vladimir Banjanin. Formiranjem OG-3 prestao je rad Istaknutog zapovjednog mjesta Riječkog korpusa, čije su snage i sredstva ušle u sastav OG-3.⁸⁰

Za djelovanje na području Like na osnovi 35. partizanske divizije osnovana je 6. lička divizija na temelju naredbe Saveznog sekretarijata za narodnu obranu od 26. rujna.⁸¹ Bio je to očit pokušaj vezivanja s tradicijom iz Drugog svjetskog rata, mislilo se da ime 6. ličke ima veću težinu od 35. partizanske divizije. Divizija je zadržala mobilizacijski razvoj 35. partizanske divizije, a promijenila je samo mobilizacijska zborišta. Popuna je planirana od ljudstva koje je bilo na ratnom rasporedu 35. partizanske divizije iz Korenice, Donjeg Lapca i Gračaca. S područja općina Gospić i Otočac popuna, naravno, nije bila moguća zbog malobrojnog stanovništva srpske nacionalnosti. Divizija je ustrojena tek 24. listopada od zatečenih postrojbi JNA, dobrovoljaca iz Srbije i lokalnih prostornih skupina TO s područja Titove Korenice organiziranih na seoskom principu. Na području Gračaca i Donjeg Lapca mobilizacija za diviziju nije provedena, jer su općinska vodstva pokazala velik otpor "samom imenu i lociranju" 6. ličke divizije. Po mišljenju zapovjednika divizije, pukovnika Save Jurasovića, ona je i u Korenici prihvaćena "kao nužno zlo, jer je bila procena da se prodori ustaša mogu sprečiti samo uz našu pomoć i u našoj organizaciji". Divizija se sastojala od tri brigade, 1., 2. i 4. ličke, nepotpunog oklopnog bataljuna 329. oklopne brigade, inženjerijskog bataljuna i dva divizijuna haubica.⁸² Druga brigada bila je na širem području Vrhovina, 4. oko Titove Korenice i 1. u Bruvnu. Do kraja godine samo su 2. i 4. lička brigada ustrojene i uključene u borbu, dok je 1. lička brigada imala ljudi tek za jedan bataljun, a i oni su mobilizirani u Srbiji. Logistička potpora divizije bila je preko 405. pozadinske baze iz Knina. Motorna vozila dobila je od snaga povučениh iz Slovenije i

⁸⁰ VSA MORH: Komanda 5. VO, Str. pov. br. 09/75-1043 od 10. 11. 1991, Naređenje. Lijeve granice pojasa nadležnosti OG-3 bila je: selo Skradnik - Cetingrad - Tržac, a desna: Mogorić - Klanac - Orozovac (isključno). VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I uprava, OC, Str. pov. br. 155-1 od 17. 11. 1991.

⁸¹ VSA MORH: Komanda 6. ličke divizije, Str. pov. br. 522-1 od 24. 12. 1991, Analiza borbene gotovosti.

⁸² VSA MORH: Komanda 6. ličke divizije, Str. pov. br. 134/2 od 23. 11. 1991, Regulisanje života, rada i saobraćaja u zoni odgovornosti, naređenje; VSA MORH: Komanda 6. ličke divizije, Str. pov. br. 522-1 od 24. 12. 1991, Analiza borbene gotovosti.

kontingenta 1. vojne oblasti.⁸³ Od postojeće operativne zone TO SAO Krajine, formiran je 1. listopada Štab 2. operativne zone TO.⁸⁴ Područje Gračaca ostalo je izvan OG-3 i vezano je za Komandu Kninskog korpusa.

Lika u napadnoj operaciji JNA

Kada je u Hrvatskoj počela blokada njezinih vojarni i ostalih objekata, JNA je krenula u napadnu operaciju kako bi u suradnji s pobunjenim Srbima porazila Hrvatsku vojsku i dovršila izvlačenje svojih snaga iz Slovenije.⁸⁵ Lika nije bila na nekom od predviđenih napadnih pravaca, što znači da je njezino mjesto vezano za opći uspjeh napadne operacije JNA, s kojom je Hrvatska trebala biti isprijecana i prisiljena na bezuvjetnu predaju, a to bi značilo prihvata svih srpskih teritorijalnih zahtjeva, pa tako i onih u Lici.

Napadnu operaciju Komande 5. vojne oblasti na području Like i južnog Korduna trebao je provesti Riječki korpus obranom vojarni u Rijeci i Delnicama, a potom probijem pravcem Rijeka – Delnice – Vrbovsko – Slunj – Plitvice.⁸⁶ S obzirom da je Komanda Riječkog korpusa s glavninom postrojbi u Istri i Gorskom kotaru odsječena i okružena od ostatka korpusa, operacija nije provedena. Napadni pravac Plitvice – Rakovica – Slunj – Tušilović dodijeljen je taktičkoj skupini Banjalučkog korpusa sastavljenoj od 6. partizanske brigade 10. partizanske divizije i tenkovske čete 329. oklopne brigade. Skupina je uz pomoć snaga JNA na poligonu Slunj trebala razbiti hrvatske snage na području Slunja i sudjelovati u borbama za Karlovac.⁸⁷ Plan nije proveden jer se 6. partizanska brigada do kraja rujna potpuno raspala i na nju se nije moglo računati kao na borbenu postrojbu.⁸⁸ Stoga je Slunj neplanirano dugo ostao najveći problem JNA na Kordunu, JNA ga je osvojila tek 17. studenoga.⁸⁹

Borbe na ličkom dijelu bojišta OG-3 bile su teže i zahtjevnije, uglavnom na širem području Otočca, na pravcima prema Plaškom,

⁸³ VSA MORH: SSNO, Operativna uprava pozadine, Str. pov. br. 683-76 od 28. 10. 1991; VSA MORH: Komanda 1. VO, Pov. br. 43/88-189 od 31. 10. 1991, Naređenje; VSA MORH: Komanda 6. ličke divizije, Str. pov. br. 695-106 od 11. 1. 1992, Referisanje k-dantu 10. K.

⁸⁴ VSA MORH: Načelnik štaba II. OZ od 10. 3. 1992, Informacija o nekim problemima TO u Lici.

⁸⁵ V. KADIJEVIĆ, 1993, 134-136.

⁸⁶ VSA MORH: Komanda 13. K, Str. pov. br. 617-17 od 29. 9. 1991, Zapovest za upotrebu jedinica korpusa.

⁸⁷ "Strogo pov. dokument 5. VO", *Večernji list*, 17. 10. 1991, 4; VSA MORH: Komanda 13. K, Str. pov. br. 617-17 od 29. 9. 1991, Zapovest za upotrebu jedinica korpusa.

⁸⁸ MORH, GSHV: Radna bilježnica N.N., 29. 9. 1991.

⁸⁹ VSA MORH: Operativni dnevnik TG-2 od 11. 11. 1991. i 16.-17. 11. 1991; VSA MORH: Komanda TG-2, Str. pov. br. 22-30-3 od 17. 11. 1991, Redovni borbeni izvještaj.

Vrhovinama i Buniću. Do kraja rujna hrvatske snage su učvrstile obranu Otočca i prešle u manje napade i protunapade, uglavnom na Drenov Klanac. Glavni teret JNA prema Otočcu i Brinju bio je na 2. ličkoj brigadi koja se dugo i teško ustrojavala od lokalnog srpskog stanovništva,⁹⁰ a od Titove Korenice i Bunića na 4. ličkoj brigadi. Upravo je ova 10. prosinca napala i zauzela selo Čanak.⁹¹ U protunapadu od 11. do 13. prosinca Hrvatska vojska je vratila Čanak, selo Glibodol i oslobodila selo Dabar, te tako do kraja 1991. u svoju korist poboljšala operativni položaj u Lici.⁹²

U južnoj Lici, na pravcu Gračac – Gospić djelovale su uglavnom snage pobunjenih Srba. Od ljudstva s područja Gračaca ustrojena je 19. rujna 1. brigada TO.⁹³ Predaja vojarni JNA u Perušiću i Gospiću sredinom rujna ujedinila je odnos snaga zbog ratnog plijena koji su zarobile hrvatske snage. Srpske snage prešle su u obranu i povukle se iz istočnih dijelova Gospića na položaje ispred Metka.⁹⁴

Prelaskom u obranu prema Gospiću snage TO iz Gračaca počele su 16. rujna pothvat čišćenja Lovinca i Svetog Roka.⁹⁵ Prva partizanska brigada TO je do 26. rujna izbila na crtu Lovinac - Ruka – Sveti Rok, a dan kasnije deblokirala je veliko skladište JNA u Svetom Roku.⁹⁶ Istog dana je, nakon nekoliko pokušaja, zauzele Lovinac.⁹⁷ Na pravcu Gračac – Gospić angažirana je glavnina 1. partizanske brigade koja je krajem godine preustrojena u motoriziranu brigadu. Većih sukoba s hrvatskim snagama bilo

⁹⁰ VSA MORH: Komanda 2. ličke brigade, Str. pov. br. 10-329, Ratni dnevnik 2. ličke brigade, zabilješke za 1. 12. i 3. 12. 1991; "Tri brigade pukovnika Trbovića", *Narodna armija*, 30. 12. 1991, 21.

⁹¹ VSA MORH: Komanda 4. ličke brigade od 9. 12. 1991, Zapovest za napad op. br. 1.; VSA MORH: Komanda 2. ličke brigade, Str. pov. br. 10-93 od 14. 12. 1991, Naredenje za angažovanje.

⁹² SVA MORH, Zap. ZP Pazin: Raščlamba borbenih djelovanja – Lika 1991.

⁹³ VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 19-2068 od 27. 11. 1991, Redovni borbeni izvještaj.

⁹⁴ VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 301/2 od 22. 9. 1991, Izvještaj.

⁹⁵ VSA MORH: SAO Krajina, Glavni Štab To SAOK, Pov. br. 270/3 od 17. 9. 1991, Izvještaj.

⁹⁶ "Tri brigade pukovnika Trbovića", *Narodna armija*, 30. 12. 1991, 21; VSA MORH: Komanda 1. part. brigade od 26. 9. 1991, Naredenje op. br. 2.; VSA MORH: Vojna pošta br. 9595 Sveti Rok (Gospić), Pov. br. 684-1 od 12. 12. 1991, Izveštaj; VSA MORH: SAO Krajina, GŠ TO SAOK, Pov. br. 331/2 od 27. 9. 1991, Izvještaj.

⁹⁷ Komanda 9. K, Operativni dnevnik organa bezbednosti, 26. 9. 1991; VSA MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1497 od 27. 9. 1991, DNERAP.

je u drugoj polovici listopada i početkom prosinca oko Divosela, ali bez značajnog pomicanja crte razdvajanja.⁹⁸

Početkom prosinca Komanda Kninskog korpusa je Štabu Vrhovne komande oružanih snaga SFRJ predložila da nakon izvlačenja snaga iz Šibenika i Splita, "korpus težište dejstava prenese u Liku u zahvat pravca: Gračac – Gospić – Otočac. Ofenzivnim dejstvima osloboditi Gospić i Otočac i preseći komunikaciju Karlobag, Senj, Ogulin, spojiti se sa OG-3 i uspostaviti kontrolu većeg prostora Like".⁹⁹ Sredinom prosinca hrvatska obavještajna služba prikupila je informacije koje su govorile o ofenzivnim djelovanjima JNA u Lici.¹⁰⁰ Primirije potpisano 2. siječnja 1992. u Sarajevu između predstavnika Republike Hrvatske i JNA označile su kraj borbi i ovo je, ako je doista bila namjera, ostalo samo nerealizirani plan JNA. Borbe su završene, s rezultatom koji nije mogao zadovoljiti pobunjene Srbe. Najveći "uspjeh" bilo je etničko čišćenje nesrpskog stanovništva i sustavna pljačka teritorija. O tome je načelnik štaba 2. operativne zone u informaciji o nekim problemima Teritorijalne obrane u Lici napisao: "Poznato je da je u toku operacija u Lici u vremenu septembar-decembar 1991. godine zapljeno na desetine putničkih automobila, teretnih vozila, traktora i raznih drugih mašina, zatim velike količine aparata za domaćinstvo (šporeta, frižidera, zamrzivača, televizora, kasetofona i dr.), zapljeno je nekoliko sitne i krupne stoke, do temelja je opljačkan nacionalni park Plitvice (desetine hotela), čitava sela od koranskog mosta do Slunja i sam Slunj, kao i sela Poljanak, Sertić Poljana, Kuselj i Saborsko, zatim sela oko Gospića, Ličkog Osika, Perušića, Ramljana, Otočca itd. i da sad niko ne zna gde su ta sredstva. Nema ni jednog sabirališta ratnog plena, nema evidencije o zapljenjenim sredstvima, sem što je evidentirano nešto stoke, a zvanične vlasti, kako civilne tako i vojne, o tome ništa ne znaju i svi su sada poštteni".¹⁰¹

⁹⁸ VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 19-1993 od 16. 11. 1991, Redovni borbeni izveštaj; VSA MORH: ŠTAB TO SAO Krajina od 16. 11. 1991, Borbeni izveštaj; VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 19-1995 od 17. 11. 1991, Dnevni operativni izveštaj; VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 19-1999 od 17. 11. 1991, Redovni borbeni izveštaj; VSA MORH: Komanda 1. br. TO, Pov. br. 1-272 od 5. 12. 1991, Izveštaj.

⁹⁹ VSA MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 747-1 od 2. 12. 1991, Referat štabu vrhovne komande o dosadašnjim rezultatima i izvođenju b/d, sadašnjem stanju i predlogu mera.

¹⁰⁰ SVA MORH, GSHV: Glavni stožer, Kl. 833-05/91-03/37, Ur. br. 5120-30/22-91-1 od 17. 12. 1991, Obavještajna informacija.

¹⁰¹ VSA MORH: Načelnik štaba II. OZ od 10. 3. 1992, Informacija o nekim problemima TO u Lici.

Stanje do kraja proljeća 1992.

Na kraju 1991., odnosno početkom 1992. JNA je posljednji put promijenila svoj ustroj. Odluku o prelasku JNA na novu organizaciju, nepotpuno Predsjedništvo SFRJ donijelo je 30. prosinca 1991. Osnovane su četiri vojne oblasti: 1. vojna oblast sa sjedištem u Beogradu, 2. vojna oblast sa sjedištem u Sarajevu, 3. vojna oblast sa sjedištem u Skopju i 4. vojna oblast sa sjedištem u Titogradu. Istom odlukom osnovana je Ratna mornarica sa sjedištem u Kumboru.¹⁰² Kriterij za osnivanje 2. vojne oblasti bila je Bosna bez Hercegovine, kojoj su pridodane snage na privremeno okupiranim područjima Republike Hrvatske. Druga vojna oblast, odnosno Zapadno vojište po ratnom ustroju, nastalo je preimenovanjem iz 5. vojne oblasti i uvođenjem u njezin sastav Kninskog korpusa i dijelova 1. vojne oblasti. Mirnodopsko sjedište bilo je Sarajevo u koje je u prosincu 1991. premještena Komanda 5. vojne oblasti.¹⁰³ U sastav 2. vojne oblasti ušao je Zagrebački, odnosno Bihački korpus iz bivše 5. vojne oblasti, Sarajevski, Banjalučki i Tuzlanski korpus iz 1. vojne oblasti, Kninski korpus iz bivše Vojnopomorske oblasti, kao i "odgovarajuće jedinice podrške i obezbeđenja i jedinice TO BiH i SAO Krajine u zoni odgovornosti vojišta".¹⁰⁴ Nakon što je premješten u Bihać, Zagrebački korpus je postao Bihački korpus s tim da je značajno promijenio organizacijsku strukturu. Ugašene su 1. i 3. operativna grupa, a umjesto njih ustrojene su nove tri koje su imenovane prema nazivlju partizanskih divizija s tog područja u Drugom svjetskom ratu. Za područje Like ustrojena je 6. operativna grupa, za Banovinu 7. operativna grupa i za Kordun 8. operativna grupa. Šesta lička divizija je rasformirana a njezine postrojbe su ušle u sastav 6. operativne grupe.¹⁰⁵ Ukupno je na području Like pod zapovijedanjem JNA bilo 7497 ljudi.¹⁰⁶

Nakon što su Republika Hrvatske i JNA u Sarajevu 2. siječnja 1992. potpisale sporazum o bezuvjetnom prekidu vatre, zaživjelo je kakvo-takvo primirje. Njegova kršenja bila su stalna, no obje strane, a napose Armija, uspijevale su do početka travnja smiriti tenzije pazeći da incidenti ne eskaliraju u otvoren rat. U tom se razdoblju JNA suočila s dvije zadaće, imala je

¹⁰² "Obrazovane četiri vojne oblasti", *Narodna armija*, 4. 1. 1992, 4.

¹⁰³ VSA MORH, K-da 10. K, OC, Str. pov. br. 12/37-342 od 21. 12. 1991: Komanda 5. VO, Str. pov. br. 09/79-55 od 21. 12. 1991, Naređenje.

¹⁰⁴ VSA MORH: Komanda 2. VO, DT br. 1-2 od 5. 1. 1991, Pretpočinjavanje jedinica, Naređenje.

¹⁰⁵ *Isto*; VSA MORH: Komanda 10. K, Str. pov. br. 3/15-25 od 10. 1. 1992, Pretpočinjavanje, rasformiranje, preformiranje i formiranje jedinica 10. korpusa, izveštaj.

¹⁰⁶ H. EFENDIĆ, 1999, zemljovid između stranica 54 i 55.

međunarodnu obvezu da se povuče s teritorija Republike Hrvatske a s druge strane obvezu da zaštiti srpske teritorijalne stečevine u ratu u Hrvatskoj. Rješenje se zvalo mirovne snage Ujedinjenih naroda.¹⁰⁷ Krnje Predsjedništvo SFRJ prihvatilo ga je 31. prosinca 1991. godine.¹⁰⁸ Vijest o dolasku mirovnih snaga UN na pobunjenim područjima u Hrvatskoj primljena je s negodovanjem kod pobunjenih Srba, ali i dijela JNA.¹⁰⁹ Intenzivnim političkim radom JNA sastav se trebao uvjeriti da je operacija UN jedina prava i realna opcija, a da sve drugo vodi u neizvjestan rat.¹¹⁰ JNA se trudila dokazati da je učinila sve što je mogla i da je dolazak UN-a najbolja opcija za pobunjene Srbe u Hrvatskoj. Zbog svega je Sarajevsko primirje, odnosno njegovo održanje za JNA bilo pitanje strategijskog značaja i njegovo se kršenje od njezinih pripadnika moralo spriječiti po svaku cijenu.¹¹¹ Plansko izvlačenje JNA trebalo je početi po dolasku mirovnih snaga UN.

Paralelno s pripremanjima za prihvatanje mirovnih snaga UN, Armija se pripremala za povlačenje s okupiranih područja Hrvatske. Sredinom veljače 1992. Generalštab oružanih snaga SFRJ naredio je plansko izvlačenje JNA i njezine pričuve iz zaštićenog područja Republike Hrvatske i smještaj u nove garnizone u Srbiji i Bosni i Hercegovini. S ovom naredbom počela je realizacija više zadaća koje su vodile potpunom povlačenju JNA s privremeno zaposjednutih područja Hrvatske i stvaranja triju srpskih vojski. Lokalnim srpskim vlastima na zaposjednutom području, zapovjedništva vojnih oblasti i korpusa JNA pružala su izravnu pomoć oko ustroja Teritorijalne obrane i milicije.¹¹²

Popuna Teritorijalne obrane RSK naoružanjem i vojnom opremom počela je na temelju naredbe Generalštaba oružanih snaga od 30. prosinca 1991.¹¹³ Do sredine siječnja Glavni štab TO i JNA izvršili su uvid u stanje i mogućnosti TO RSK, na temelju kojeg je napravljen proračun naoružanja i

¹⁰⁷ B. JOVIĆ, 1996, 407-411.

¹⁰⁸ B. JOVIĆ, 1996, 421.

¹⁰⁹ SVA MORH, grada RSK: SFRJ, SAO Krajina, SO Dvor na Uni, Klasa 021-05/91-017163, Ur. br. 2120-01-4-91-1 od 17. 12. 1991, Zaključci; "Ponosni smo na Armiju", *Narodna armija*, 14. 12. 1991, 20.

¹¹⁰ VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, Prva uprava, Državna tajna br. 2-1 od 17. 2. 1992, Dolazak mirovnih snaga OUN, naređenje.

¹¹¹ VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 49-1 od 6. 1. 1992.

¹¹² VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I uprava, DT br. 2-1 od 17. 2. 1992, Dolazak mirovnih snaga OUN, Naređenje.

¹¹³ VSA MORH: Komanda 9. K, Pov. br. 129-2 od 30. 1. 1992, Izdavanje naoružanja i vojne opreme jedinicama TO.

vojne opreme koja je trebala Teritorijalnoj obrani pobunjenih Srba.¹¹⁴ Iza toga počelo je ubrzano opskrbljivanje TO RSK i MUP RSK.¹¹⁵ Stanica MUP-a u Korenici, npr. dobila je 23. ožujka odobrenje za veću količinu streljiva iz skladišta u Bosanskom Novom i Golubiću kod Knina.¹¹⁶ Novoustrojene postrojbe TO i postrojbe milicije u Republici Srpskoj Krajini Operativna uprava pozadine SSNO je 16. travnja 1992. stavila na opskrbu 1. i 2. vojne oblasti.¹¹⁷

Preustroj oružanih snaga na područjima koja je JNA privremeno otrgnula ispod suvereniteta Republike Hrvatske počeo je naredbom Generalštaba oružanih snaga SFRJ od 27. veljače. Naredbom je za Glavni štab, zonske štabove, brigade i općinske štabove određena ratna i mirnodopska formacija, mirnodopska lokacija, mobilizacijsko mjesto, mirnodopska i ratna vojna pošta, brojni naziv, vrijeme trajanja mobilizacije i rukovatelj plana mobilizacije.¹¹⁸ Na području Like JNA je pomogla preformiranju TO. Po novom ustroju TO se sastojala od: Zonskog štaba TO Lika sa sjedištem u Korenici, 7. brigade TO sa sjedištem u Gračacu, 8. brigade TO sa sjedištem u Korenici, 145. lake pješačke brigade sa sjedištem u Plaškom, 73. odreda TO sa sjedištem u Vrhovinama, 93. odreda TO sa sjedištem u Bruvnu, 51. haubičkog artiljerijskog divizionara 105 mm sa sjedištem u Udbini, 73. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizionara sa sjedištem u Gračacu, 34. lake artiljerijske baterije PZO 20/3 mm sa sjedištem u Korenici, 81. pozadinske baze TO sa sjedištem u Korenici, općinskih štabova TO u Gračacu, Donjem Lapcu, Korenici i Plaškom. Osim toga aerodrom Udbina je određen za formiranje i smještaj 56. mješovite avijacijske eskadrile i 20. grupe za obezbjeđenje aerodroma, postrojbi

¹¹⁴ VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, III uprava, Str. pov. br. 152-1 od 10. 1. 1992, Podaci o stanju popune mobilisanih jedinica.

¹¹⁵ Komanda 608. TsB SSNO, Str. pov. br. 1472-9 od 23. 4. 1992.

¹¹⁶ Odobreno je 1.110.400 metaka 7,62 mm, 3.600 metaka 7,9 mm, 4.200 metaka za pištolj 7,62 mm, 550 signalnih metaka, 6.650 ručnih bombi i 576 kumulativnih mina za ručni bacač M57. VSA MORH: Komanda 608. TsB SSNO, Str. pov. br. 1472-7 od 23. 4. 1992, Komandi 2. VO; Komanda 2. VO, Pov. br. 32/198-134 od 25. 4. 1992.

¹¹⁷ VSA MORH: SSNO, Operativna uprava pozadine, Str. pov. br. 8-22 od 16. 4. 1992, Izmene i dopune Šeme PoOb; Na logističko osiguranje 530. pozadinske baze u Bosanskom Petrovcu stavljeni su između ostalog: Zonski štab TO Lika, Pozadinska baza ZnŠTO Korenica, 8. brigada TO Korenica, 93. odred TO Bruvno (Gračac), općinski štabovi TO Gračac, Donji Lapac i Korenica. Komanda 2. VO, Str. pov. br. 31/103-29-6 od 8. 4. 1992, Pozadinsko obezbeđenje jedinica - ustanova TO R Srpska Krajina, Naredenje.

¹¹⁸ VSA MORH, SAOK, ŠTO, Str. pov. br. 34/92/1992: SSNO, GŠ OS SFRJ, III uprava, D.T. br. 892-2 od 2. 3. 1992, Naredba DT br. 892-1 saveznog sekretara za narodnu odbranu od 27. 2. 1992.

podređenih Ministarstvu obrane RSK.¹¹⁹

Osim vojske, ustrojena je i Uprava posebnih postrojbi milicije koja je podređena Ministarstvu obrane. Uprava je imala nadležnost nad osam brigada milicije od kojih je 79. bila u Lici sa sjedištem u Korenici.¹²⁰ S tom je naredbom, koja se trebala provesti do 10. svibnja 1992., završen ustroj TO RSK na privremeno okupiranom području Republike Hrvatske.¹²¹ Ubrzo iza toga, sredinom svibnja JNA je počela s predajom zona odgovornosti mirovnim snagama UN, nazvanim UNPROFOR (*United Nations Protection Forces*).¹²²

Nakon što je 27. travnja 1992. Savezno vijeće Skupštine SFRJ proglasilo Ustav Savezne Republike Jugoslavije, slijedile su 4. i 11. svibnja naredbe Predsjedništva SRJ i Generalštaba oružanih snaga da se najkasnije do 19. svibnja s područja Bosne i Hercegovine i Hrvatske povuče ljudstvo i oprema postrojba koje tu nisu imale mirnodopska sjedišta. Postrojbe kojima nije bilo moguće premjestiti svu opremu, trebale su je zapisnički predati i ostaviti postrojbi koju odredi Komanda 2. vojne oblasti.¹²³ Do zadanog roka povučene su sve veće postrojbe JNA, a manje skupine povukle su se do kraja lipnja.¹²⁴

Kratice

AMSH – Auto-moto savez Hrvatske

ARJ PVO – artiljerijsko-raketne jedinice protivvazdušne obrane

brTO – brigada Teritorijalne obrane

GŠ OS SFRJ – Generalštab oružanih snaga SFRJ

GŠ TO – Glavni štab Teritorijalne obrane

HDA – Hrvatski državni arhiv

¹¹⁹ VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, III uprava, D.T. br. 892-2 od 2. 3. 1992, Naredba DT br. 892-1 Saveznog sekretara za narodnu odbranu od 27. 2. 1992; VSA MORH.: SSNO, GŠ OS SFRJ, III uprava, Str. pov. br. 1349-2 od 26. 3. 1992, Naredba Str. pov. br. 1349-1 Saveznog sekretara za narodnu odbranu od 24. 3. 1992; VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, III uprava, Str. pov. br. 1943-2 od 28. 4. 1992, Naredba Str. pov. br. 1943-1 Saveznog sekretara za narodnu odbranu od 28. 4. 1992.

¹²⁰ SSNO, Generalštab OS SFRJ, III uprava, Str.pov. br. 1943-2 od 28. 4. 1992, Naredba.

¹²¹ VSA MORH: RSK, GŠTO, Str. pov. br. 303/92 od 7. 5. 1992, Naređenje.

¹²² VSA MORH: RSK, GŠTO, Str. pov. br. 303/92 od 7. 5. 1992, Naređenje.

¹²³ [Komanda 2. VO] Str. pov. br. 09/997-154 od 28. 4. 1992; "Nepotpuno Predsedništvo BiH onemogućava premeštanje", *Narodna armija*, 21. 5. 1992, 4; VSA MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, OC, Br. 53-3 od 11. 5. 1992, Naredba;

¹²⁴ VSA MORH: RSK, GŠTO, Str. pov. br. 4-3126 od 8. 6. 1992, Redovni borbeni izveštaj; VSA MORH: RSK, GŠTO, Str. pov. br. 4-3151 od 10. 6. 1992, Redovni borbeni izveštaj.

IKM – Istaknuto komandno mjesto
K – korpus
lap PVO – laki artiljerijsko-raketni puk protivvazdušne odbrane
mabr – mješovita artiljerijska brigada
mpoabr – mješovita protuoklopna artiljerijska brigada
mtbr – motorizirana brigada
MUP – Ministarstvo unutarnjih poslova
OUN – Organizacija ujedinjenih naroda
OZ – operativna zona
partd – partizanska divizija
pmtbr – proleterska motorizirana brigada
POA – Protuobavještajna agencija
PZO – protuzračna obrana
RJ – ratne jedinice
RSK – Republika Srpska Krajina
RV i PVO – Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna obrana
RVS – rezervne vojne starješine
SAO Krajina – Srpska autonomna oblast Krajina
SDS – Srpska demokratska stranka
SDS – Služba državne sigurnosti
SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV – Savezno izvršno vijeće
SJS – stanica javne sigurnosti
SKD – Srpsko kulturno društvo
SO – Skupština općine
SSNO – Savezni sekretarijat za narodnu obranu
SUP – Sekretarijat za unutarnje poslove
SVA MORH – Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane
TO – Teritorijalna obrana
TsB– Tehničko snabdjevačka baza
UB SSNO – Uprava bezbednosti SSNO
UPRH – Ured predsjednika Republike Hrvatske
USMSP – Ured za suradnju s međunarodnim sudom pravde
VINC – Vojnoizdavački i novinski centar
VO – vojna oblast
VRH – Vlada Republike Hrvatska
VSA MORH – Vojnosigurnosna agencija Ministarstva obrane Republike Hrvatske
VTI – Vojno-tehnički institut
VTO – vojno-teritorijalni organi
VVA – Vazduhoplovna vojna akademija
ZNG – Zbor narodne garde

ZnŠTO – Zonski štab Teritorijalne obrane

Literatura

- Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990-1995.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- Rade ČUBRILO, *Ušpon i pad Krajine*, Društvo Srpska Krajina, Beograd, 2002.
- Mile DAKIĆ, *Srpska krajina, Istorijski temelji i nastanak*, Iskra, Knin, 1994.
- Dossier Knin*, Ministarstvo informiranja 1991.
- Hasan EFENDIĆ, *Ko je branio Bosnu*, Udruženje građana plemićkog porijekla BiH, Sarajevo, 1999.
- Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, Prizma, Kragujevac, 1996.
- Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Politika, Beograd, 1993.
- Davor MARIJAN, "Oružane snage SFRJ u izvanrednim prilikama", *Časopis za suvremenu povijest*, 34/2, Zagreb, 2002a.
- Davor MARIJAN, *Smrt oklopne brigade*, Naklada ZORO, Zagreb – Sarajevo, 2002b.
- Dražen NAJMAN – Marija DUJIC – Ivan POSILOVIĆ, *Blokade i osvajanja vojarni i vojnih objekata JNA u Hrvatskoj*, Udruga dragovoljaca Narodne zaštite Domovinskog rata, Zagreb, 2004.
- Časlav OČIĆ, *Hronika Srpske krajine*, *Republika Srpska Krajina*, SKD "Sava Mrkalj",
- Đorđe ORLOVIĆ, *Šesta lička proleterska divizija*, VINC, Beograd, 1990.
- Topusko*, SKD "Zora", Knin, Knin-Beograd, 1996.
- Ivo PERIĆ, *Godine koje će se pamtiti*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Upotreba oružanih snaga SFRJ u vanrednim prilikama*, Centar Visokih vojnih škola OS "Maršal Tito", Institut za strategijska istraživanja, Beograd 1990.
- Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990-1991 godine*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2002.

DAS WIRKEN DER JNA UND DER REBELLISCHEN SERBEN IN LIKA VON 1990 BIS
1992

Zusammenfassung

Aufgrund des Urbauarchivs bearbeitet der Autor das Wirken der JNA und der rebellischen Serben in Lika von August 1990 bis Mai 1992. Zugleich nach den demokratischen Wahlen und dem Gewinn der Kroatischen demokratischen Gemeinschaft, ist Lika einer der problematischen Teile der Republik Kroatien geworden. Die Mehrheit der Gemeinden mit dem Großteil an serbischer Bevölkerung hat schnell das politische Wirken der Serbischen demokratischen Partei unterstützt, die bis Ende 1990 zur Gründung des serbischen autonomen Gebietes Krajina gebracht hat und ein Jahr später sogar zur Republik Serbischen Krajina. In diesem Prozess spielte die Jugoslawische Volksarmee eine bedeutende, und ab Frühling 1991 eine dominante Rolle, die mit dem System des Puffers das Einführen des verfassungsmäßigen Schwurs der Republik Kroatien auf rebellischen Gebieten verhinderte und somit den aufständischen Serben eine weitere Expansion auf umliegenden Gebieten ermöglichte, was im September 1991 zu einem öffentlichen Krieg führte. Obwohl Lika in allen großserbischen Programmen war, haben es die JNA und die rebellischen Serben nicht geschafft im Herbst und Winter 1992 dieses Ziel zu erreichen und Karlobag zu erobern, einer der "Grenzpunkte" der Planmacher aus Belgrad.

Schlusswörter: Jugoslawische Volksarmee (JVA, JNA), Rebellische Serben, Lika, 1990-1992

ACTIVITIES OF YUGOSLAVIAN NATIONAL ARMY
AND REBELLIOUS SERBS IN LIKA 1990-1992

Summary

Based on the archive sources the author highlights the activities of the Yugoslavian National Army (JNA) and rebellious Serbs in Lika from August 1990 til May 1992. Soon after the democratic elections and the win of the Croatian Democratic Union (HDZ), Lika became one of the most problematic parts of Republic of Croatia. Very soon the majority of the local communities with majority of Serbian inhabitants gave support to the political activity of Serbian Democratic Party (SDS) which in 1990 resulted with the establishment of the Serbian Autonomous Region of Krajina (Border Zone) which a year later was proclaimed as the Republic of Serpska Krajina (Serbian Border Zone). The dominant role played JNA in this process was significant that from the springtime 1991 by its system of 'buffer zones' stopped the introduction of legal system of the Republic of Croatia in the rebellious zones. Furthermore, this allowed rebellious Serbs further expansion to the surrounded areas which in 1991 grew into open war. Although Lika was in all of Great Serbia programmes of JNA and rebellious Serbs, they did not succeed to achieve their goal in 1991 which was to gain Karlobag as one of the 'border' points of the planners in Belgrade.

Key words: Yugoslavian National Army, rebellious Serbs, Lika, 1990-1992